

ÍNDEX

Pròleg	7
1. La bellesa salvarà el món	21
2. Bellesa i bondat són u.....	33
3. La bellesa i la unitat	43
4. L'instant bell. La síndrome d'Stendhal.	53
5. La bellesa i la veritat.....	65
6. La nostàlgia del paradís.....	71
7. Bellesa i gratuïtat.....	81
8. La bellesa fereix.....	85
9. L'art: epifania de la bellesa.....	93
10. Bellesa i transcendència.....	103
Epíleg. Fascinació i esperança.....	113
Bibliografia.....	127

PRÒLEG

No correspon a un llibre d'aquestes dimensions endinsar-se en les moltes definicions de la bellesa que, al llarg de la història del pensament occidental, s'han elaborat. Des de Plató fins a Theodor Adorno, la bellesa ha estat objecte d'una extensa i intensa reflexió filosòfica, de debats aferrissats i subtils alhora, especialment en una àrea de la filosofia tan particular com és l'estètica.

És una experiència, la de la bellesa, que genera un reguitzell de debats filosòfics de difícil solució. No volem entrar-hi, però són debats apassionants. Tenen un abast universal i es repeteixen generació rere generació. Tots anhelem la bellesa, però a l'hora de definir-la, d'acotar-la, de posar-la dins d'un concepte, experimentem vertaderes perplexitats.

El mateix passa amb l'amor. Som éssers necessitats d'amor, famolencs d'amor, però quan intentem explicar en què consisteix això d'estimar, quan volem posar paraules a allò que sentim, ens adonem de la pluralitat de sentits que atresora aquesta paraula. Per alguns, l'amor és un sentiment tendre i plaent, mentre que per a altres és una espina que es clava en el pit i que causa tota mena de sofriments.¹

Una i altra noció d'amor no són excloents ni antinòmiques; descriuen el caràcter dialèctic i paradoxal d'aquesta vivència humana universal. El moment lluminós i el moment obscur són inherents a l'acte d'estimar; a l'amor, li pertany tant el goig com el patiment, tant l'èxtasi com la desesperació. No hi ha l'un sense l'altre, com no es pot acceptar el dia sense la nit. Aquesta naturalesa dual, feta de contraposicions, és també extensible a la bellesa.

La bellesa, com veurem, és bàlsam, aquieta l'ànima i li dóna pau; salva de la tragèdia del món; però,

1. He tractat aquesta qüestió a *L'amor que ve de dins*, Ara Llibres, Barcelona, 2011.

a la vegada, és tempesta, foc, és un torrent impetuós. Quan una realitat és, a la vegada, una cosa i el seu contrari, diem que és dialèctica. Això no passa en el regne dels números, però sí en el regne de la vida humana.

No es pot comprendre aquesta experiència sense fer referència als dos moments. En l'amor hi ha donació, però també desig; hi ha neguit, però també confiança; hi ha llum i hi ha ombra. És font de sentit, com també ho és la bellesa. Té sentit viure cercant l'amor; també té sentit viure cercant la bellesa i fent bella l'existència als altres. A la vegada, però, res no causa una desesperació més tràgica que l'amor i la bellesa.

Els grans poemes d'amor, des de la lírica del desconsol de Ramon Llull fins a la poesia desesperada de Pablo Neruda, expressen la desesperació, el desconsol i el desassossec que sent l'amant per causa del seu amor. L'amant no voldria viure sense l'amor; però per causa de l'amor, no pot viure més. És paradoxal, dialèctic, però és la lògica de l'amor.

En preguntar-me per la bellesa, sento la mateixa perplexitat que en preguntar-me per l'amor. Sóc capaç de fer un elenc de les experiències de bellesa que he viscut al llarg de la meva vida; perquè moltes d'elles formen part de la meva memòria personal i m'agrada passejar-hi durant les nits d'insomni. Puc descriure escenaris naturals que m'han colpit, boscos ombrejats o deserts molt àrids, músiques que em transporten, paisatges que han fet forat en la meva ànima.

També puc descriure amb pèls i senyals el rostre de la dona que em va robar el cor. Si pogués escollir el lloc de morir, voldria que fos algun d'aquests llocs que conservo en la memòria; si pogués escollir el rostre que em vetlli en l'hora de temença, sabria molt bé quin escollir. La memòria no solament xifra dades; també sedimenta experiències, registra vivències i la de la bellesa és una part substancial. Quan recordem la bellesa viscuda, el teixit emocional de l'ànima adquireix vida, perquè el record no és innocu i desperta una gamma de sentiments que van des de la nostàlgia, sempre agredolça, fins a l'eufòria i el plany.

La bellesa no solament causa felicitat en el moment en què és contemplada, també causa goig en ser recordada. Quan un es troba en contextos depriments, tristos o senzillament tediosos, pot volar mentalment fins al territori dels records i seleccionar els bells records que la ment hostatja.

Aquest viatge permet aïllar-se del món físic i transcendir-lo. De vegades, és l'últim gest de llibertat que queda. Aquest conjunt de records bells formen un patrimoni d'un valor incalculable que ens permet transcendir el present hostil.

Tots anhelem la bellesa, en volem el màxim grau en les nostres vides, però quan intentem definir què és una cosa bella, què és un objecte bell, de què està fet un paisatge bell, se superposen veus molt diferents. No ens posem d'acord, ni tan sols, en les qualitats bàsiques que hauria de tenir.

La bellesa, però, sigui el que sigui, no és el benestar físic, tampoc no és la comoditat, ni el confort material. Disposar d'un marc còmode per viure no és irrellevant en la vida, però no garanteix el més mínim gaudi de l'experiència de la bellesa. L'experi-

ència de la bellesa va més lligada al risc, al patiment, a la incertesa, que no pas a la seguretat, el confort i la certesa.

La vivència de la bellesa tampoc no s'identifica amb el plaer. Fruir del plaer sensible, visual, auditiu o tàctil no garanteix l'experiència de la bellesa. Cercar el plaer propi i el dels altres és positiu, però la bellesa transcendeix el plaer, com la felicitat el benestar.

Mentre no s'ha viscut l'experiència de la bellesa, el plaer ho és tot; però quan s'ha fet l'experiència de la bellesa, el plaer és un pàl·lid record, una trista ombra. Quan s'ha copsat la bellesa, ningú no s'acontenta amb el plaer. Mentre només es coneix la biologia d'una persona, la biologia ho és tot, però quan es coneix la seva ànima, els seus pensaments i els seus sentiments, la seva història i els seus projectes, la biologia queda en un segon pla, perquè és ben poca cosa al costat de la biografia. Aleshores, quan hem entrat en el relat personal, podem dir que coneixem la persona amb molta més precisió que quan solament dominàvem les seves constants biològiques.

Com veurem al llarg del llibre, la bellesa és com un dard que fereix per l'esquena. En aquest sentit, no la cerquem perquè és plaent —de fet, rarament és plaent—, la cerquem perquè ens posa directament en contacte amb els orígens, amb les arrels, amb allò que estem cridats a ser, amb el Fonament, amb la mare de l'ésser com diria el jove Friedrich Nietzsche. La bellesa, tal com han descrit en infinites obres els poetes, causa tota mena de patiments.

En certa manera, seria més sensat i racional no deixar-se clavar el dard, però la bellesa no avisa; irromp sense permís i ho trastoca tot. Com l' enamorament, l'experiència de la bellesa no és racional; transcendeix la raó. L'objecte no és bell perquè en ell tot concordi racionament, perquè la seqüència sigui lògica, perquè estigui fet a imatge i semblança de les formes geomètriques. No obeeix a raons la bellesa.

El mateix ocorre amb l'enamorament. Un ésser humà no s'enamora després d'una profunda deliberació racional, després d'un discerniment lògic sobre qui li convé més en la seva vida. S'enamora

i prou. Tampoc el desamor és racional. Es deixa d'estimar, però no necessàriament per un conjunt de motius que la raó pot explicar i ordenar. El començament de l'amor no és racional; però la seva fi, tampoc. Tampoc no diria que és irracional. Té la seva pròpia lògica, està regit per les raons del cor que la raó no pot capir.

Ens preguntem si la bellesa és objectiva o subjectiva. Aquesta vivència tan diferenciada l'experimentem, molt freqüentment, davant de les obres d'art. El que jo percebo com a bell, és ignorat pels altres i, a la inversa.

Reconec, per exemple, que em meravellen algunes obres pictòriques del surrealisme francès, però entenc que molts d'altres no sentin el més mínim encís en contemplar-les. El realista valora que l'obra expressi, transparentment, la realitat dels objectes, que sigui una còpia fidel d'allò que veuen els sentits.

El surrealista, en canvi, no cerca representar objectivament els objectes; no és esclau dels sentits, no se sotmet a la dictadura de la realitat; més aviat expressa els seus universos onírics, es deixa empè-

nyer per la imaginació i per la fantasia, investiga en el complex univers del somni, deforma volgudament la realitat i, en fer-ho, aconsegueix un resultat que ja no és una còpia, sinó una nova realitat, grotesca, de vegades, provocativa, altres cops, una obra que el mateix espectador es veu cridat a continuar, solitàriament, amb la seva imaginació i a interpretar activament.

No tinc motius objectius per afirmar que l'obra del surrealista és més bella que l'obra del realista. Entenc que és bell el càntir que representa fidelment el càntir que hi ha sobre la taula de la cuina, però també tinc raons per afirmar que aquella figura humana desproporcionada, amb un cap immens, i unes cames escanyolides que ha pintat el surrealista i que ha donat vida amb el seu pinzell és bella, encara que no és un calc de la realitat.

L'obra que causa astorament en el meu esperit és ignorada per molts d'altres. L'obra que apassiona altres; em passa desapercebuda. ¿Què té aquella obra que em commou, que em descentra, que cerco desesperadament cada cop que visito la mateixa

galeria? ¿Què té aquell somriure de dona que em remou les entranyes, m'accelera el cor, que em fa suar les mans? ¿Té quelcom que els altres no veuen o bé és només una projecció subjectiva?

¿Què diem, pròpiament, quan diem que una obra és bella? ¿És un sentiment que es pot educar? I en el cas que es pugui educar, ¿com formar el gust estètic? ¿Quins són els cànons de la bellesa universal? ¿Podem parlar de cànons després de les revolucions que ha experimentat l'art en el segle xx? ¿Què és un objecte bell? ¿Què és una dona bella? ¿Som esclaus de la dictadura de la moda?

Els interrogants es multipliquen quan ens endinsem en la magnitud de la qüestió. Alguns pensadors romàntics, per exemple, distingeixen entre la bellesa exterior i la interior. Entenen que la bellesa interior és la bellesa de l'ànima. Però, ¿pot ser bell allò que no captem a través dels sentits externs? ¿Podem dir que una ànima és bella? ¿Allò mancat de forma, de color, de volum i de textures pot ser bell? ¿Hi ha, en sentit estricte, una bellesa interior o bé és un invent romàntic?

En cas d'haver-hi una bellesa interior, ¿hi ha correspondència entre la bellesa exterior i la interior? ¿Té capacitat el llenguatge per expressar la bellesa? ¿Quin paper juga l'art? ¿Quin paper juga la música? ¿Quina funció juga la bellesa en la vida humana? ¿Per què la cerquem? ¿Per què ens causa torbació?

Ludwig Wittgenstein reconeix que hi ha experiències que es poden *dir*, però que n'hi ha d'altres que només es poden *mostrar*. L'art mostra el que el llenguatge verbal no pot expressar ni contenir. Evoca un món que no cap dins de la paraula, que no pot contenir cap concepte.

L'experiència de l'amor, del desamor, la impotència, la desesperació, el goig són vivències que difícilment es poden expressar verbalment quan adquireixen un alt grau d'intensitat. Podem mostrar aquests estats d'ànim, fent ús del llenguatge no verbal, però aquest exercici de revelar el que sentim sempre és ambigu i es presta a tot tipus de confusions i de malentesos.

Quan intento mostrar l'experiència de la bellesa, m'adono que em falten elements expressius, llen-

guatge per comunicar-la. Em sento com un pianista que té una gran composició al cap, però li han donat un piano que solament té una corda. És un piano meravellós, de cua, però solament té una corda. Sempre que prem la tecla fa el mateix so.

Ell voldria causar un efecte en el públic, fer-lo volar, elevar-lo als cims més alts de la consciència, transportar-lo lluny, però no pot perquè solament té una corda. Quan, desesperat, suplica que li posin una altra corda, sent la punxada d'una agulla per se li clava per l'esquena. Està disposat a seguir tocant amb dolor, però, amb tot, s'adona que amb dues cordes tampoc no pot comunicar allò que sent. Podria demanar una altra corda, però aleshores no resistiria el dolor d'una altra punxada.

Els poetes, els artistes i els músics tenen la capacitat de mostrar-nos allò que la resta de mortals no podem mostrar, però podem sentir. Quan el músic es fon en el piano, formant amb ell una única peça i hi vessa tot el seu cor i el seu talent, el públic sent alguna experiència semblant a la que va sentir i el va commoure. Per això, la nostra gratitud als creadors mai no serà prou gran.

Sempre estarem en deute amb els qui ens fan elevar un pam de terra i tastar les coses del món de les idees, amb els qui ens treuen del subsòl de la vida i ens condueixen als cims més elevats de l'esperit. Són com petits emissaris d'una realitat més gran, àngels perduts en l'univers de les ombres.